

WAARDEVERANTWOORDING, WINSTCALCULATIE EN WAARDERINGSMOMENT (II)

door Prof. Dr A. Mey

4. Waarderegistratie en winst- en kostprijscalculatie.

In de toepassing van de leer van de kostprijs heeft men bij aanvaarding der doorlopende waarderegistratie geen probleem meer t.a.v. het moment der waardering. De strijdvraag: moment van de ruil, moment van sluiten der verzekering, moment van verbruik, moment van winstbepaling en balansopmaking blijkt eveneens geen vraag te zijn geweest. Alleen bij de kunstleermatige invoering der vervangingswaarde kan men dergelijke problemen stellen. De waarde is altijd die van het moment van waarderen, en er zijn verschillende momenten waarop men dat doet, met verschillend oogmerk. De magazijn-administratie grondstoffen en materialen geeft op elk moment de vervangingswaarde aan, dit geldt ook voor de voorraad gereed fabrikaat, ook de tarieven voor de werkeenheden der duurzame productie-middelen zijn steeds naar de geldende vervangingswaarde gerekend, en de zgn. waarde-„standaarden” zijn toepassingen van de vervangingswaarde. De goederen in bewerking zijn — bij de doorlopende waarderegistratie — steeds in vervangingswaarde bekend.

Een waardeverandering, welke buiten de bedrijfshuishouding optreedt en voor haar calculatiesysteem van belang is, wordt doorgevoerd in alle administratieve registraties: dus in de grondstoffen-voorraad-administratie, in de calculatietabellen voor de fabrikaten of in de voor- en nacalculatie der onderhanden orders (bij orderwerk), in de machine-tarieven, in de gebouwentarieven en in de voorraadadministratie gereed fabrikaat.

Schijnbaar een veelheid van handelingen, maar inderdaad alleen schijnbaar en dan nog maar een oppervlakkige schijn. Denken wij even na voor wij — traditie gewend als wij zijn — het nieuwe verwerpen om de schijn van rationaliteit in het oude. Zelf heb ik vele jaren geleden die schroom voor het nieuwe ook moeten overwinnen.

Denk eens 10.000 artikelen in magazijn, maar niet alle actief; vele incidenteel voorkomend (simplificatie zeer gewenst). Hoe staat nu de verhouding van het aantal magazijnafgiften en ontvangsten tegenover het aantal waardeveranderingen per dag te boeken. Het voorbeeld in mijn artikel van 1939 poogde in het licht te stellen, dat rekenschap omtrent die verhouding uitwijst, dat de dagelijkse werkvermeerdering, uit registratie der voorraadveranderingen volgende, zonder veel betekenis is.

Het voorbeeld werd zodanig gekozen, dat op dit punt het volle licht viel en andere vraagstukken van voorraadbestemming, lopende leveringen of afdekkingen buiten beschouwing bleven. Blijkbaar is hieruit toch misverstand ten aanzien van het principe ontstaan, dit moge dan thans weggenomen zijn, gezien hetgeen over dit punt gezegd is in mijn zo even genoemde boek.

Merkwaardig is, dat tegen het Amerikaanse „last in first out-system” het bezwaar van omslachtigheid niet gehoord werd, hoewel dit, bij juiste toepassing, dezelfde handelingen vereist — nl. het herwaarderen van de bestaande voorraad tot de laatstbetaalde prijs. Dit systeem heeft — als kunstmatige techniek — tegen, dat het geen grondslag heeft, dat het de betaalde prijs volgt en niet de waarde registreert, dat het alleen op de technische voorraad is gericht en dus alleen toegankelijk is, wanneer

economische en technische voorraad identiek zijn en last not least niet toepasbaar is op duurzame productiemiddelen.

Vanzelfsprekend is, dat men — als eerder opgemerkt — alleen die waardeverandering volgt in de continuele registraties, welke in de bedrijfsvoering van voldoende belang zijn. Kleine prijsfluctuaties vallen dus weg, slechts de meer belangrijke zal men moeten volgen. Dat kan leiden tot een systematisch periodiek herzien van standaardwaarden (in genoemd boek bepleit) mits men zich niet doctrinair aan de systematiek bindt en ook bij tussentijdse urgentie de standaard-waarden (gesystematiseerde, herzienbare en afgeronde vervangingswaarden) wijzigt.

Speculatieve waardeveranderingen in grondstoffen zal de producent buiten beschouwing moeten laten bij het ontwerpen van de systematiek der registratie van waardeverantwoording. Dit is in al mijn betreffende geschriften eerder gesteld en verdedigd.

Hierin ligt het antwoord aan hen, die op de wisseling van ups and downs op sommige grondstoffenmarkten wijzen. Het afzonderen der speculatie-winst uit het bedrijfsresultaat is een oud probleem. Ook daarbij is de strijd gestreden tegen hen, die in een ad absurdum doorgevoerde analyse wat niet al „speculatief” was een argument tegen dat afzonderen van „winst buiten de economische bedrijfsdoelstelling” zoeken. Die strijd is uitgestreden en men heeft gezien, dat het hierbij niet op haarfijne kwantiteitenscheiding, maar op principiële bepaling en kwantitatieve benadering aankwam. Deze overwinning vergemakkelijkt de thans te voeren strijd.

Waar in de administratie de permanence de l'inventaire in verkoopcijfers gevoerd wordt is de doorvoering van de systematische registratie der waardeverandering eveneens op te vangen in de herziening van de aanbiedingsprijs, welke om verkooppolitieke redenen toch noodzakelijk is. De werkvermeerdering komt dan alleen neer op een onderscheiding van de prijswijziging in wijzigen van winstmarge en van de mutatie in de vermogensgrootte.

Bij duurzame productiemiddelen komt men — zoals ik in 1939 schreef — op periodieke herziening van de waarde. Die periodieke herziening is om andere redenen ook noodzakelijk, zoals in mijn bovengenoemde nieuwe boek behandeld en ook eerder door mij bepleit. Ook hier geldt, dat naast de periodieke herziening de correctie bij urgentie gewenst is.

Uiteraard kan men indexcijfers toepassen bij de herziening van de waarde. Het belang bij de duurzame productiemiddelen is in genoemd boek bepleit en een gemakkelijke techniek kan construeren dat de waardeveranderingen worden geregistreerd van grondstoffen, materialen of half-fabricaat met behulp van indexcijfers, dan is dit alweer niet anders dan een toepassing van het beginsel.

De nacalculaties van orderwerk onderhanden moeten vanzelfsprekend worden herzien bij verandering der vervangingswaarde der gebruikte productiemiddelen. De aannemingsprijs kan niet meer veranderd worden, maar de winstcalculatie zou fout worden indien men dit achterwege liet.

Bij prijsstelling voor aan te nemen orders, vindt men bij doorlopende waarderegistratie in de boekhouding zelf voor alle gevallen de vervangingswaarde op het „critische” moment van de betrekkelijke ruil.

Wanneer men voor aan te nemen orders de calculatie maken moet en daarbij voorradige materialen verwerken zal, dan vindt men in de magazijnadministratie de „waarde”, men behoeft die niet eerst van elders te ontfangen. Moet men materialen voor die order speciaal verwerven, dan

vindt men in de betrekkelijke prijsopgaaf de vereiste vervangingswaarde; bij zulke bijzondere verwervingen vallen aanschaffingsprijs en vervangingswaarde samen. Stelt men die verwerving uit tot het moment dat de opdracht aanvaard is of zelfs tot later, omdat pas later de vereiste „specificaties” bekend zijn, dan loopt men een prijsrisico. Men aanvaardt dat omdat een andere oplossing wellicht groter nadelen insluit. Dit aanvaarden geeft kans op winst of verlies, dat met speculatiewinst enige karakterovereenkomst heeft. Uit de waardetheorie volgt, dat bij onderaanneming met conditionele prijsafspraken (opdracht aan onderaannemers na de gunning voor aanbesteder ingaande) het bedrag van de onderaanneming de vervangingswaarde van het uitbestede onderdeel is; vervangingswaarde en aanschaffingsprijs vallen samen bij verwerving voor bijzonder doel. Wordt bij orderwerk een bepaald deel van de voorraad bestemd voor een bepaalde aangenomen order, dan is de vervangingswaarde van het moment, waarop de order definitief wordt aangenomen de kritische vervangingswaarde.

De verwerving voor bijzonder doel plaatst het materiaal of het „orderwerk” in de positie van „bestemd materiaal” of „bestemde dienst van derden”.

Deze opmerking doet mij een ogenblik stilstaan bij het bijzondere bedrijfstype, waarin dergelijke onderaannemingen en speciale verwervingen voor bepaalde orders regel zijn (bouw- en constructiewerk naar speciale ontwerpen of in aanpassing aan bijzondere omstandigheden). De voortbrenging bestaat uit een reeks van soortgelijke, maar onderling heterogene producties; er is dus niet die continuïteit, die regelmaat in de goederenstroom (noch bij afgifte, noch bij verwerving) als waargenomen in massa- en massa-serieproductie. Men zou kunnen zeggen, het is een aaneenschakeling van producties; incidentele processen in soortgelijke verbanden. Derhalve incidentele verwerving van materialen en lagere technische arbeid. De soortgelijkheid der productie brengt met zich, dat het bestuurs- en administratie-apparaat voor alle werken is gevormd en dat de mechanische capaciteit voor lange tijd vooruit ter beschikking staat. Hier komt dus het vraagstuk van verandering der vervangingswaarde naar voren. Hier is de organische calculatie (bepaling vervangingswaarde van werkeenheden) ten volle vereist en treedt ook het vraagstuk van verlies op ongebruikte capaciteit naar voren.

Geheel anders is het in massa- en massa-serieproductie, waar een enkel of een bepaald aantal per catalogus bepaalde artikelen wordt gemaakt. In die bedrijven bestaat de continuïteit van de goederenstroom ten volle, behoudens dat in sommige van die bedrijven toch „orderwerk” (enkele fabricage, zoals de ingenieur zegt) door de serieproductie heenloopt. In die gevallen zijn dus twee calculatiesystemen naast elkaar nodig: één voorcalculerende per order voor prijsstelling en nacalculerende voor efficiëntie-controle, zowel als voor de verificatie der prijsstelling; en één voor het seriewerk, dat geschiedt op basis van voor langere tijd opgestelde standaardhoeveelheden van tijd, stof en capaciteit.

Wie prijzen moet stellen voor het fabrikaat dat in regelmatige stroom gemaakt wordt, vindt in het systeem van doorlopende waarderegistratie de vervangingswaarde op het kritisch moment van de ruil in de voorraad-administratie van gereed fabrikaat.

De gehele voorraad staat te boek voor de geheel in waarde en kwantiteiten bijgestelde kostprijscalculatie. Alle andere voorraden staan ook tot vervangingswaarde te boek en worden dienovereenkomstig bij verbruik verantwoord.

Het systeem van dat bijstellen: wekelijkse, maandelijks, kwartaal- of jaarlijkse revisie varieert met bedrijfstype en omstandigheden. Dit is zonder veel belang voor ons principiële betoog; wel is noodzakelijk dat bij urgentie ook tussentijdse „bijstelling” geschiedt.

De calculatie-schema's (standaardkostprijstabelaux of hoe men ze noemen mag) voor de fabricatie moeten — in de regel — bij waardewijziging van voldoende belang gewijzigd worden, periodiek en bij urgentie. Dit is de toepassing van het beginsel der continuele registratie van waardeverandering. Extra werk kan dit *niet* brengen, omdat de veranderingen van technische aard (hoeveelheden, werkwijze) tot periodieke herziening — of bij urgentie — noodzaken. Indexcijfers zijn hier in vele gevallen een gemakkelijk hulpmiddel; een toepassing op telefoonkabels en dergelijken werd door mij in andere publicaties genoemd.

Summa summarum: een weinig werk-kostend en bij bestaande eisen aanpassend systeem van regelmatige registratie der waardeveranderingen zal steeds te vinden zijn. Men zij zich bewust, dat benadering vaak afdoende is. Men zie in het streven naar een doelmatige toepassing, welke een overtollige perfectie vermijdt, niet het aanvaarden van een ander beginsel, maar slechts het aanpassen van de uitwerking van het ene beginsel aan de bijzondere gestalte van het praktische geval. Ditzelfde wordt ook in Van der Schroeff's rede bedoeld. Hij streeft — evenals ik — naar een doelmatige uitvoering van het beginsel en dus naar vermindering van een overmaat van perfectie, welke de praktische verwerkelijking zou schaden en tot ondoelmatige methoden zou leiden. Zelfs waar aanschaffingsprijs de grootte van het vereiste offer uitdrukt — bij aanschaffing voor concreet aangegeven bijzonder doel — laat men het „beginsel” niet vallen. Men past het beginsel toe, in een geval, waarbij de waarde op het critisch moment van de ruil, op het moment van verbruik en op het moment van verwerving indientieke grootheden zijn.

Eigenlijk is het niet eens juist om over beginsel te spreken; ook dat riekt nog naar kunstleermatige voorschrijverij. Men handelt met de waarde conform de structuur van het geval in logische aansluiting aan de theoretische analyse van doelstelling en betekenis der handeling in het maatschappelijk verkeer, waarvan men deel uitmaakt.

Dit punt brengt terug op de betekenis van bestemde voorraad, op lopende bestellingen bij leveranciers of afdekkingsaffaires. Ook hierbij geen uitzondering maar logische consequentie van het theoretisch uitgangspunt en aanpassing bij de structuur van het geval.

Bestemde voorraden ontstaan in bepaalde bedrijven doordien men orders heeft geaccepteerd welke delen van de voorraad vereisen. Voorraadbestemmingen zijn dus verbonden aan orderwerk (ongeacht of men al of niet uitsluitend op orders werkt) en ook aan het aanvaarden van lange leveringstermijnen bij orders uit de regelmatig gemaakte serie.

Vanaf het moment van het accepteren van de order heeft men over het voor die order vereiste kwantum niet meer de vrije beschikking. Ook al behoeft men veelal dat kwantum niet in materiële zin van de voorraad af te scheiden, men moet het toch afboeken van de vrije voorraad en afzonderlijk administreren.

Dit afzonderlijk houden moet geschieden uit zuiver beheersoogpunt, maar tevens omdat dit deel van de voorraad, dank zij het feit, dat het critische moment van de ruil is opgetreden niet meer — als de vrije voorraad — aan de mogelijkheid van waardeverandering onderworpen is. Een vermeerdering van administratief werk ligt daar niet in. Opgemerkt

moet echter worden, dat hier de continuele waarderegistratie tot eenvoudiger werkwijze leidt dan het corrigeren van aanschaffingsprijzen na het gereed komen van de order. Dit blijkt wanneer men bedenkt, dat soms geen indekking van de behoefte plaats vindt, er dus een speculatie is op de mogelijkheid van latere indekking. Zulks blijkt bij de continuele registratie uit een afboeking van materiaal-bestemming zonder materiaal-aanwezigheid. Winst of verlies van incidentele aard blijkt bij de latere indekking (zonder enige administratieve moeilijkheid), de afboeking is zonder meer mogelijk. Het systeem van achteraf corrigeren noodzaakt om dan te onderscheiden in de corrigerende nacalculatie of bepaald materiaal al of niet ingedekt, in voorraad beschikbaar was of later — met speculatie — werd ingedekt. Het onderscheiden van deze verschillen in het bestuursbeleid houdt geen verband met de uitvoering, stoort dus de regeldmaat der nacalculatie en de efficiëntie-bewaking. Men kan hier natuurlijk wel uitkomen, maar dat is op dat moment bezwaarlijker. De fout is, dat men het organisch karakter en de categorische verschillen der beleids-handelingen niet in het oog gehouden heeft.

Hoe men dit in de administratie afzonderlijk houdt: door een speciale kolom op voorraadkaart kantoor, door een bijkaart of op andere wijze, raakt ons probleem niet. Voor elk geval zal men bij de inrichting der administratie de meest doelmatige vorm moeten kiezen.

Het afzonderlijk houden van de speculatieve voorraad, welker waardeverandering een incidentele toevoeging aan het bedrijfsresultaat genoemd moet worden, is een oud probleem. De voorraadbehoefte aanpassend bij de vermoedelijke afzet der toekomstige periode is in hoeveelheden gegeven in de bedrijfsbegroting, zowel als de schatting van de afloop. De afleiding uit afzetschatting, vervangingsduur enz. laat ik onbesproken; evenzo het verschil in bepaling bij grondstoffen en gereedfabrikaat. Het komt er op neer om een afzonderlijke kaart te houden van dat deel van de economische voorraad, dat boven de berekende voorraadbehoefte aanwezig is. Men heeft aldus de speculatieve voorraad afzonderlijk geadministreerd. Het verbruik uit die voorraad is de overgang naar de normale voorraad; het speculatieresultaat is het verschil tussen betaalde aankoop prijs en de waarde op het moment van overgang van speculatieve naar normale voorraad.

Lopende bestellingen — aanvulling bedoelend van de vrije voorraad — zijn in het begrotingsschema voorzien, men kan dus in de lopende inkoopcontracten de scheiding van speculatieve aankoop en normale aankoop eenvoudig doortrekken. Het opnemen der lopende bestellingen in de voorraadadministratie houdt geen probleem in, ook hier heeft men keuze uit enkele technieken.

Het onderscheid tussen vrije en bestemde voorraden geeft ook de aanwijzing omtrent de zgn. „afdekking”transacties, welke deel van de economische voorraad kunnen uitmaken. Indien de termijnzaken afdekkingen zijn, waarbij tegenover voorverkopen van product op overeenkomstige wijze (de productieduur in acht genomen) indekkingen worden afgesloten en daarbij verband gehandhaafd is tussen een bepaalde voorverkoop en een bepaalde indekking komt het geval principeel geheel overeen met dat, waarin bepaalde reeds aanwezige materialen voor een gegeven werk worden aangeschaft. Het critisch moment van de ruil is de voorverkoop en de prijs van dit moment bepaalt de vervangingswaarde. De vervangingswaarde van een voorgekochte partij is aan dat geval gebonden. De moeilijkheid wanneer de fabricage een andere kwaliteit vraagt dan ingedekt

kan worden laat ik kortheidshalve buiten beschouwing. Het gaat mij om het principiële niet om allerlei mogelijkheden op te lossen.

In vele gevallen zal men wel afdekken, maar niet de termijn-afdekking tegenover bepaalde voorverkopen geplaatst zien en de effectieve aankoop tegenover overeenkomstige termijnverkopen, althans zodanig verband, zo men 't poogt te leggen, zal zeer gekunsteld zijn. Men fabriceert en verkoopt uit voorraad na fabricatie; de aanbiedingsprijs moet dus overeenstemmen met de vervangingswaarde van het fabrikaat en deze moet uit de vervangingswaarde der aangewende hoeveelheden der verschillende productie-elementen worden afgeleid. De voorraadadministratie moet dus aansluiten bij de vervangingswaarde en naar eerstgestelde methoden die waarde systematisch volgen.

Ik meen dat het daar zo gesteld moet worden, dat de termijn-affaires der afdekking staan tegenover het saldo van enerzijds de technische voorraad plus lopende effectieve aankopen en anderzijds de effectieve voorverkopen en voorraadbepalingen. Men dekt dat saldo „economische voorraad” af. Afgescheiden van die afdekking van voorraad is en blijft het waar, dat de verworven kwantiteiten de voorziening met grondstoffen beogen van de latere productie, dat de waarde der in die productie te verwerken grondstoffen zal moeten worden gerekend naar de dan geldende vervangingswaarde en dat de producten naar de waarde van het moment van de ruil moeten worden gecalculeerd. De huidige afdekkingsaffaire verhindert niet, dat straks de kostprijs van het product bij afzet over twee of drie maanden naar dan geldende waarde der grondstoffen wordt berekend. De vervangingswaarde (de kostprijs) der grondstoffen op het moment van de ruil blijft basis der aanbiedingsprijs. De voorraadadministratie zal dus — voor de aanwezige goederen, zowel als voor de effectieve koop- en verkoopcontracten — overeenkomstig het besprokene — steeds op vervangingswaarde moeten luiden om bij de gegevens voor kostprijsberekening vereist aan te sluiten. De afdekkingsaffaire dient niet om voor de latere verkopen huidige noteringen als grondslag te stellen, maar om de onderworpenheid van de voorraad aan waardeverandering en een eventueel nadelig gevolg daarvan te ontgaan. Principieel veranderen dus door de afdekking met termijn-affaires noch de eis van continuele waarde-registratie, noch de daardoor opgestelde richtlijnen.

Het slagwoord „afdekken van prijsrisico” moet daarbij wel kritisch bezien worden, omdat het afkomstig is uit de traditionele winstbepaling (verkoop — inkoop). Afdekken van prijsrisico kan inhouden, dat men heden voor een bepaalde transactie — op basis van thans geldende waarde voor niet aanwezige, noch direct en effectief-koopbare goederen — de inkoopprijs wil fixeren. In dit geval is dus overeenstemming met de bijzondere aanschaffing voor een speciale order of het bestemmen van voorraaddelen, dat boven besproken werd. De waarden op het kritisch moment van de ruil en op het moment der verwerving van vereiste grondstoffen, welke niet als zodanig samenvallen, worden met de termijntransactie tot samenvallen gebracht. Het niet afdekken van zulk een aanstaande verkoop-verplichting, waar die handelstechnisch mogelijk is, zie ik als speculatie.

Het zoeven gestelde geval houdt in, dat men in staat moet zijn om — administratief — voorverkoop, afdekkingstermijn-inkoop, latere effectieve inkoop en eventuele transactie tot afdekking van de inkoop als één transactie te verwerken en ook het resultaat van bovenbedoelde speculatie, zo die er mee verbonden is, afzonderlijk te houden.

In vele gevallen is dat niet mogelijk, omdat de afdekkingsaffaires met termijntransacties niet tegenover concreet aangewezen effectieve inkoop- of verkoopcontracten staan. Dit moge zo schijnen, omdat men veelal na het sluiten van een aantal effectieve transacties, daartegenover termijn-affaires sluit. Het onderzoek naar de beleidsgestie leert echter, dat men daarmee geen verband bedoelt tussen bepaalde effectieve en de bepaalde termijn-transacties, maar alleen het ontstaan van een positie wil vermijden — m.a.w. hoewel men de voorraad technisch nodig heeft, het ontstaan van economische voorraad (geheel of gedeeltelijk) wil vermijden. De afdekking staat dan tegenover de gehele voorraad en de noodzaak blijft om het verbruik daaruit naar vervangingswaarde te administreren. Anders gezegd, de termijnaffaires lopen tegenover de gehele voorraad plus effectieve aan- en verkoopcontracten, incl. bestemmingen.

De voorraad en de effectieve bestellingen, zijn vereist voor de productie en liggen onder de „klem van de vervanging”. Zij zijn onderworpen aan waardewijziging, welke geen winst, maar vermogensmutatie is. De aanpassing aan de waardeverandering der voorraadadministratie is vereist om het administratief verband tussen waardeverantwoording in voorraadadministratie en kostprijs-berekening te handhaven (een eis van interne controle!). Van een „afdekken van een risico van prijsverandering” kan n.m.m. in dat geval niet meer gesproken worden, daar de betaalde prijs geen grondslag is voor het resultaat.

Bij toepassing der vervangingswaarde is er geen verlieskans of risico van winstvermindering in de verandering van de „prijzen” op de koopmarkt; tenminste niet wanneer men — zij het op termijn fixe — effectief inkoopt wat men voor de bedrijfsvoering nodig heeft. Doet men dat niet dan ontstaat weer een *speculatie*, waarvan het resultaat als volgende uit een incidentele transactie bij benadering uit het exploitatieresultaat van het bedrijf afgescheiden moet worden. In de gedachte, dat winst is verschil tussen verkoop- en inkoopbedragen past uiteraard, dat men alle verkopen en inkopen tegen elkaar „afdekt”; in de opvatting, dat winst is verschil tussen opbrengst- en vervangingswaarde kan het indekken niet dié betekenis hebben. Stijgen van de waarde van de verkochte goederen betekent niet een vermindering van winst, maar een verandering in de grootte van het vermogen (naar de vervangingswaardeleer).

De instandhouding van het kapitaal — en dus ook van de voorraad — nodig om het bedrijf te voeren, geschiedt automatisch als gevolg van de winst- en kostprijscalculatie naar waarde, ter vervanging van de rekening naar vroeger gedane uitgaaf. Een bandenfabrikant, die duizend kg rubber aan voorraad behoeft voor zijn — stel gelijkblijvende — afzet en begonnen is toen de eenheidsprijs f 2.50 was en die tegen vervangingswaarde calculeert in de jaren, dat het naar f 5.— gaat, heeft een vermogenstoename. Hij zal, wanneer het naar f 1.50 terugloopt, die vermogenstoename weer verteren met nog andere reserves. Gaat de prijs weer naar f 3.—, dan haalt hij — zonder enige aanvulling — de schade in. De vervangingswaarde-calculatie ingevoerd zijnde, is vermogensaanvulling alleen vereist, wanneer voor het gehele bedrijf een negatief vermogen gaat intreden. Ziet men er voorts op, dat de „ondernemer” in zijn vermogen bij uittreden dezelfde koopkracht wil terughebben als welke hij investeerde bij het intreden in het bedrijf, dan ontstaat — ondanks dat de kapitaalsinstandhouding automatisch geschiedt — een eis voor de ondernemer om ook het vermogen intact te houden en dus tekorten als bovenbedoeld aan te vullen uit het exploitatie-resultaat van het bedrijf.

Dus waardeveranderingen, waaraan de technisch-aanwezige voorraad onderworpen is, kunnen onder bepaalde omstandigheden een vermogensverlies veroorzaken. Dit verlies kan ontgaan worden door afdekkingen met termijnaffaires. Zulks is echter — in het kader der vervangingswaarde theorie gesteld en afgezien van „bestemde afdekkingen” — niet een incidenteel afdekken van bepaalde inkoop- en verkoopcontracten door tegengestelde termijnaffaires, maar een afdekken van de *onderworpenheid* van de *voorraad* — als zodanig — aan *waardeveranderingen*, waaruit onder bepaalde omstandigheden een *vermogensverlies* kan resulteren, dat uit latere bedrijfsresultaten moet worden aangevuld. Het afdekken heeft in deze beschouwing een andere inhoud gekregen, doordat het niet meer aan de gelijkstelling winst met verschil in inkoop- en verkoopprijs gebonden is. Ik wil derhalve de uitdrukking „afdekken van prijsrisico”, voor gevallen als dit, vermijden. Een tweede motief hiervoor is dat, naar mijn oordeel van een prijsrisico in het kader der vervangingswaardeleer sprake is, wanneer door de schoksgewijze vervanging van een groot kwantum op het moment der werkelijke vervanging een andere — hogere — *prijs* moet worden betaald dan de terecht berekende *vervangingswaarde* der verbruikte eenheden was, berekend naar het moment van verbruik. Er kan een ook cijfermatig verschil bestaan tussen vervangingswaarde en vervangingsprijs; begripsmatig mogen die termen uiteraard nooit — noch in theorie, noch in practijk — vermengd gebruikt worden. Met deze punten kom ik echter buiten het kader van mijn onderwerp.

De termijnafdekkingen — om daartoe terug te keren — zijn volledige of gedeeltelijke eliminering van die onderworpenheid aan waardeverandering verbonden aan de noodzaak van het houden van technische voorraad voor fabricage en afzet. Het is in casu niet een afdekken van risico van vermindering van verwachte winst, maar van vermindering van vermogen. Dit brengt dus met zich — wat reeds uit andere delen der beschouwing volgt — dat de administratie van de gehele economische voorraad (incl. termijnaffaires) in vervangingswaarde gehouden moet worden; dat brengt opnieuw tot de continuele registratie der waardeveranderingen. Het houdt in, dat men b.v. dagelijks alle termijnaffaires moet omrekenen tot vervangingswaarde. Indien men bij het sluiten van iedere transactie — in een soort retrograde methode — de verschilpunten berekent tussen de contractprijs en een fictieve standaard kan men dagelijks gemakkelijk het saldo termijntransacties omrekenen tot de dagwaarde (vervangingswaarde) en heeft daarmee het geheel van termijnaffaires in die waarde uitgedrukt; de problemen, verband houdende met de overige voorraaddelen en hun waarde werden reeds besproken.

Conclusie.

De slotsom mijner beschouwing is dat men — indien men het geval analyseert en de juiste methode voor dat geval weet te kiezen — niet in schadelijke perfectie zal vervallen. De invoering van de continuele waarderegistratie behoeft niet te leiden tot belangrijke vermeerdering van het werkkwantum boven wat een rationele administratie in het onderhavige geval — ook zonder die continuele registratie — vereist.

De methode om de vervangingswaarde in te voeren als een correctie bij prijsstelling of bij winstcalculatie en overigens de boekhouding uitgaven te laten verbijzonderen, zal naar mijn oordeel meer werk vragen

en omslachtiger zijn. Men moet zich maar afvragen wat het zeggen wil om — bij orderproductie — op het moment der aanbieding en prijsstelling de gehele calculatie te moeten omrekenen en zich bovendien realiseren, dat men dan toch alle waardeveranderingen ergens moet vastleggen. Hetzelfde geldt voor de winstbepaling per verkooptransactie; ook hier zal men alle waardeveranderingen moeten kennen en vastleggen, bovendien bij elke verkoop de berekening van winst en eventueel van vermogensmutatie moeten maken. Juist omdat die methode door mij als omslachtig en moeilijk uitvoerbaar ervaren werd, heb ik in mijn bijdrage tot de feestgave mededeling gedaan van een — m.i. geslaagde — poging om de gemakkelijke methode der traditionele winstbepaling te zuiveren van de principiële fouten. Een betoog — uitgaande buiten de omvang van dit opstel — zou echter nodig zijn om dit nader aan te tonen, vooral ook ten aanzien van duurzame productiemiddelen.

Mijn overtuiging is echter, dat de bezwaren tegen de regelmatige en systematische registratie der waardeveranderingen niet voortvloeien uit de overtuiging der bewerkelijkheid, maar uit twee andere oorzaken; de verwarring in de theoretische beschouwing als zou het vervangingswaarde-begrip steeds en bij alle vraagstukken aan het moment van de ruil gebonden zijn en de gehechtheid aan de boekhoudtechnische traditie, welke in die traditionele techniek slechts de geringste verandering wenst.

Met het incidenteel corrigeren wordt echter de interne controle verzwakt.

Wie de waardeleer aanvaardt als *normatieve* wetenschappelijke theorie heeft niet meer, zoals hij die er een kunstleer in ziet, de keuze om al of niet toe te passen of de administratie van bezitsobjecten als uitgaafrestanten intact te laten. De consequentie der theorie moet aanvaard worden — ook in de techniek der toepassing — en dus niet met incidentele correcties, maar in organisch verband; of men moet de theorie zelf verwerpen, en tot de traditie terugkeren. Een tussenweg bestaat niet en het zoeken daarnaar in halfslachtigheid is het scheppen van beletselen voor toepassing. Uiteraard zijn daarmee niet alle moeilijkheden opgelost, maar moeilijkheden prikkelen alleen tot intensivering van toepassing niet tot terugkeer van dwalingen, die men verworpen heeft.

In de boekhouding zal de verwarring van uitgaven en kosten (waarden) moeten worden opgeheven, de vergelijking van vereiste „offers” — kosten — met gebrachte „offers” — lasten — zal moeten worden ingevoerd met overeenkomstige organische splitsing als welke in de kostprijsberekening is verwerkt; boekhouding, kostprijsberekening en budgettering moeten een scherpe weerspiegeling zijn van de organisatie van het bedrijf en van de verantwoordelijkheidsdelegatie in beleidsvoering en in uitvoerende functies. Gelijke (homogene) goederen of werkeenheden van duurzame productiemiddelen of van hulp- en nevenbedrijven zullen in de boekhoudtechnische verantwoording — naar de allereerste grondbeginselen der economie — niet op hetzelfde moment tot verschillende waarden, maar naar dezelfde waarden moeten worden verantwoord. Dit betekent een verandering van de boekhoudtechniek zoals die nog veelal wordt gevoerd en een totale verandering in het boekhoudonderwijs zoals dat thans wordt gegeven. Aan dat onderwijs moet echter meer veranderd worden, waarop ik op andere wijze invloed zal trachten te oefenen.

De boekhouding zal zodanig moeten worden ingesteld, dat in de bedrijfsverantwoording gescheiden worden: nominale veranderingen in de vermogensgrootte, speculatie-winst, organische winst. Bij dit laatste zal

men weer moeten onderscheiden het zuivere exploitatie-resultaat en het uitkeerbaar inkomen. Het exploitatieresultaat ontstaat uit de verschillen tussen opbrengst en kostprijs. De berekening van dit resultaat kan geschieden door totalisatie van resultaten per transactie of door directe resultaatsbepaling over de periode. De keuze van de methode laat ik voor het moment buiten bespreking. Van dit exploitatie-resultaat komen in mindering, alvorens men tot uitkeerbaar inkomen komt: een eventueel verlies volgens onderbezetting, efficiëntie verliezen en dergelijken. Het wordt vermeerderd met de rente over eigen vermogen en bij een alleenhandelend bedrijfsman met bedrijfsleidersloon, vermeerderd of verminderd met winst of verlies op de rente van geleend vermogen en verminderd met extra-afschrijvingen tot inhaling van vroegere verliezen of met aanvulling van vroegere afschrijvingen.

Nieuwe gedachten zijn in deze schets niet naar voren gebracht; slechts werd bedoeld om het streven naar toepassing der vervangingswaardeleer te stimuleren. Zulks op zodanige wijze, dat — dank zij principiële wijziging — de boekhoudtechniek regelmatig en systematisch gaat weer spiegelen, dat, „voortbrengen is het opofferen van waarde-eenheden om nieuwe waarden tot stand te brengen”.⁷⁾ Aangezien nu — om nogmaals met Van der Schroeff te spreken — „met de verandering der vervangingswaarde zich het waarde-oordeel wijzigt”⁷⁾ kan men niet een boekhouding handhaven, welke verzuimt die verandering in het oordeel regelmatig tot uitdrukking te brengen of dit slechts doet op één van de momenten, waarop het waarde-oordeel noodzakelijk is en dan nog pas na een tijdrovende en soms omslachtige correctie. Van hoeveel belang het waarde-oordeel is, juist op het moment van de ruil, er zijn ook andere momenten op welke dit oordeel vereist is. Een boekhoudtechniek is vereist, welke door — aan de eisen van elk bijzonder geval aangepaste — continuele en systematische registratie der waardeveranderingen voor al deze momenten de waarde tot uitdrukking brengt en de eisen voor al die momenten weet te coördineren.

⁷⁾ Prof. Dr H. J. van der Schroeff. Evolutie in het kostenbegrip, pag. 5 en pag. 7.